

Conferentie Jurist & Werk, 20 april 2018 Amsterdam

Inleiding

De Europese Unie is feitelijk het penthouse op het gebouw van Thorbecke, een vierde bestuurslaag die op nagenoeg alle sectoren in zowel de publieke als private sector impact maakt. Mijn werk bestaat er uit dat ik ongeveer 20 jaar trainingen verzorg op het gebied van Europese integratie op diplomatieke academies, universiteiten en opleidingsinstituten voor diplomaten en ambtenaren in geheel Europa. Recentelijk ben ik vooral ook actief op de Balkan, vanwege het toetredingsperspectief van de landen aldaar. De voormalige minister van Buitenlandse Zaken van de VS, Madeleine Albright, zei ooit: "Om de EU te begrijpen, moet je ofwel een genie zijn, dan wel Frans". Op de dag van het Britse referendum was de meest gebruikte zoekterm op Google: "What is the EU?" Dat is mijn werk, gekscherend zendingswerk, om te duiden hoe de EU werkt, zonder Eurofiel te zijn en met de nodige kritische kanttekeningen, met trainingen zoals: hoe effectief te opereren in de Europese arena, wat zijn voorwaarden voor effectieve nationale belangenbehartiging tot en met het verzorgen van Europese onderhandelingstrainingen.

Enkele feiten (en fabels)

Hoeveel landen kent de EU (nog)? Nu nog 28, volgend jaar om deze tijd 27.

Hoeveel inwoners heeft de EU? Dat is hoeveel % van de wereldbevolking? 500 miljoen inwoners en dat is slechts 7% van de wereldbevolking.

Wat is het % BNP van de EU vergeleken met het BNP van de Wereld? Rond de 23%, wat de EU tot het machtigste economische blok ter wereld maakt. Op militair-politiek terrein mag de VS dé wereldspeler zijn, op economisch gebied is dat de EU. Als Toyota zijn auto's wil verkopen in Europa, zal het aan de Europese CO2 emissienormen moeten voldoen. Microsoft moest zijn software aanpassen onder Europese druk en mag niet meer aan koppelverkoop doen (internetbrowser er automatisch bij). Zie ook de Apple-case/Ierland vs. Europese Commissie, waarbij het volgende speelt: De EU heeft exclusieve competenties, zoals mededinging en ondersteunende competenties, waar de lidstaten het voor het zeggen hebben, bijvoorbeeld belastingbeleid, wat het enige terrein is waarop lidstaten nog kunnen concurreren bij het aantrekken van buitenlandse investeringen. Ierland wist Apple te lokken met een belastingtarief van 0,001%, terwijl andere bedrijven 12,5% omzetbelasting betalen. Valt deze case nu onder mededinging of belastingbeleid. De juridische dienst van de Europese Commissie is er heilig van overtuigd dat het hier om mededinging gaat, vandaar dat een zaak werd aangespannen bij het Hof van Justitie.

Wat is de begroting van de EU? Rond de 170 miljard op jaarbasis. De Nederlandse begroting is bijna 100 miljard hoger!

Wat dragen we af aan de EU? Ongeveer 0,4% van het Bruto Nationaal Inkomen (BNI). In 2015 betaalde Nederland 2,5 miljard Euro aan de EU en voor hoeveel staat het ministerie van SZW op de Nederlandse begroting? Ongeveer 70 miljard. Die 2,5 miljard afdracht staat gelijk aan ongeveer 150,- Euro per persoon per jaar, 40 cent per dag. Verschillende studies van het CPB hebben aangetoond dat we per persoon tussen de 3.00,- en 4.000,- Euro netto per jaar extra verdienen dankzij het Europese integratieproject. Nederland als open exportland heeft natuurlijk enorm geprofiteerd van het Europees integratieproject. Wat zou de haven van Rotterdam zijn met Nederland als achterland? Een fraaie jachthaven!

De Brusselse bureaucratie: hoeveel beleidsmedewerkers heeft alleen de Europese Commissie in dienst? Met detacheringen etc. er bij, is dat tussen de 8.000 en 10.000 ambtenaren, die beleid moeten maken voor 500 miljoen Europeanen. Vergelijk dat eens met de nationale overheid of zelfs een grote(re) gemeente in Nederland: in Europa is er 1 ambtenaar per 250 burgers, in Nederland is dat 1 op 25.

Hoeveel officiële talen kent de EU? Dat zijn er 24, omdat iedere EU-burger het recht heeft om Europese wetgeving in zijn/haar eigen taal te mogen lezen.

Hoeveel Europarlementariërs zijn er? 751, en hoeveel Nederlanders? 26, wie kent er een paar namen?

Alle 751 parlementariërs zijn tegen het verhuiscircus naar Straatsburg, wat “de schuld van Europa is”, aangezien het een verspilling van middelen en tijd is en een belasting van het milieu. Is het de schuld van Europa of ligt het antwoord elders? In het Verdrag is vastgelegd dat Straatsburg de plenaire zetel van het EP is, vanwege historische en symbolische redenen (grens Duitsland-Frankrijk, verzoening van twee aartsvijanden). Om een verdrag te kunnen wijzigen, is unanimiteit nodig: Frankrijk blokkeert, ook om economische redenen. Als het EP in Straatsburg zetelt, gaat het om rond de 5000 mensen, die allemaal een hotelkamer nodig hebben, 's avonds moeten dineren, lunchen etc, het brengt goud geld in de regio.

Voordelen vs. nadelen?

Toen de onderhandelingen over TTIP bijna de eindstreep hadden bereikt, keerden de Waalse socialisten zich plotseling tegen het verdrag alhoewel ze de voorgaande jaren keurig hadden geratificeerd, omdat ze op links dreigden te worden ingehaald door de communisten. Een stem tegen het integratieproject loont schijnbaar, want de negen referenda die er de afgelopen jaren zijn georganiseerd in verschillende landen over EU-verdragen zijn altijd door het Nee-kamp gewonnen. Het is makkelijker tégen de EU te zijn, dan voor, zoals ook de Britse premier David Cameron ervoer tijdens zijn zwalkende blijf-campagne, waarbij een vage boodschap over economische voordelen over het voetlicht werd gebracht. De voordelen van het integratieproject worden veelal voor “granted” genomen. De EU is de meest geconcretiseerde vorm van globalisering: wonen, werken, studeren is letterlijk grenzeloos geworden. Je kunt op vakantie gaan zonder enige belemmering, je hoeft vaak geen geld meer te wisselen, een tijdje in het buitenland studeren is doodnormaal en voor de nieuwe generatie is er niet langer sprake van een nationale arbeidsmarkt, maar een Europese. Willen we weer terug naar een situatie dat we bij iedere grens urenlang in de file staan, met de bijbehorende consequenties voor de (vrije) handel, dat we een visum moeten aanvragen voor een stage in het buitenland, dat je een pittige rekening dient te betalen als je vanuit het buitenland met je mobiel een paar foto's naar huis stuurt? Misschien is de (burger)oorlog in Oekraïne wel een soort wake-up call, twee grenzen bij ons vandaan woedt gewoon een burgeroorlog, wat bij ons ondenkbaar is geworden. Misschien dat het “nooit-meer-oorlog” verhaal door deze crisis weer relevant wordt, hoe cynisch dan ook, want we hebben nog nooit een dergelijke lange tijd van vrede

op dit continent gekend en de bijbehorende welvaart. Het doel van het integratieproject was en is: Economische vervlechting om er voor te zorgen dat een oorlog uiteindelijk een schot in eigen voet is. Maar het integratieproject is altijd een eliteproject geweest, waarbij de bevolking nooit is betrokken. Onze nee-stem over het Constitutioneel Verdrag valt mede te verklaren omdat het feitelijk de eerste keer was dat de Nederlandse bevolking zich mocht uitspreken over voortgang, diepgang en richting van het integratieproject. De elite die voorstander van het integratieproject is, zal daarom niet alleen de bevolking meer moeten betrekken, maar vooral ook informeren. Dat maakt dat het Ja-kamp van meet af aan op achterstand staat, want dan moeten ingewikkelde begrippen als subsidiariteit, gekwalificeerde meerderheidsstemming en trilogie uitgelegd worden, wat we hebben vastgelegd in de diverse Verdragen, evenals de complexe besluitvormingsprocedures tussen Commissie, Parlement en Raad. Het leven van de tegenstanders is veel eenvoudiger, zoals ik met een aantal voorbeelden zal aangeven.

Wijlen President Mitterand heeft ooit profetisch gezegd: "Als je een referendum organiseert, gaat het over van alles, behalve de oorspronkelijke vraag." Bij het Nederlandse referendum over het Constitutioneel Verdrag, nu het Verdrag van Lissabon, maakte met name de SP het bont, door te stellen dat dit Verdrag zou leiden tot de opheffing van Nederland en het einde zou betekenen van het Nederlandse softdrugs- en euthanasiebeleid. Zaken waar dit Verdrag totaal niet over ging, maar het postume gelijk van Mitterand! Hetzelfde hebben we meer recent gezien bij het referendum over het associatieverdrag met Oekraïne: tegenstanders van dit Verdrag verkondigden niet aflatend dat dit een eerste stap naar lidmaatschap van de EU voor het land zou zijn, waarover geen enkel woord in het Verdrag is terug te vinden. We hebben ook een vergelijkbaar Verdrag met Chili: zal Chili op termijn toetreden tot de EU? De extra paragraaf die Rutte naar aanleiding van het Nee wist toe te voegen, dat dit Verdrag niet tot lidmaatschap van Oekraïne zou leiden, is juridisch gezien van nul en generlei waarde, aangezien het niet door alle betrokken partijen (lees Oekraïne) is geratificeerd. Belangrijker nog is dat het associatieverdrag voor bijna 100% over vrijhandel met Oekraïne gaat en het extern handelsbeleid van de EU is gedelegeerd naar de Commissie en is dus een Europese competentie. Gedachte hierachter is dat de som groter is dan de delen: in bijvoorbeeld WTO-onderhandelingen is Nederland een minimale speler, maar is de EU een grote en sterke speler. Het associatieverdrag was daarom al ten dele in werking getreden of zou later automatisch in werking gaan treden: waarom hierover dan een referendum organiseren, verspilling van tijd en middelen!

Nog bonter maakten de Brexiteers het met een campagne waarin sprake was van regelrechte leugens. Maar liefst 15% (10,5 miljoen) van de totale Britse bevolking zou uit burgers uit andere lidstaten bestaan, waar het in werkelijkheid minder dan 5% (3,5 miljoen)bedraagt. Her broodje aap verhaal van Boris Johnson over bananen is een andere feitelijke leugen, net als het feit dat het VK de grootste netto-betaler aan de EU zou zijn (in werkelijkheid staat het VK op de vierde positie). Ook de kosten voor de Europese ambtenaren bleken een inkopper, maar liefst 27% van de EU-begroting zou hieraan opgaan, terwijl het in werkelijkheid minder dan 6% is. Fake news met betrekking tot deze "feiten" is nog diplomatiek uitgedrukt, maar hoe wél een realistisch beeld te schetsen? Interessant was ook het perspectief wat de Brexiteers aanvankelijk schetsten: het model van Noorwegen zou het wenkend perspectief voor het VK moeten zijn. Noorwegen is lid van de Europese Economische Ruimte, wat betekent dat ze het merendeel van de EU-regelgeving moeten implementeren en handhaven, dat ze de vier vrijheden, inclusief het vrije verkeer van personen moeten eerbiedigen en dat ze financieel bijdragen aan de EU. Precies dé pijnpunten waarom de Brexiteers voor uittreding pleitten! Meest ernstig was misschien het gegeven dat enige tientallen Britse conservatieve politici vanwege electoraal gewin, een EU met 500 miljoen burgers in gijzeling namen, net als de Waalse socialisten.

Het is prima om referenda te organiseren over initiatieven die de burger direct raken, zoals een nieuwe lagere school, een aan te leggen fietspad of meer blauw op straat, wachtlijsten voor de gezondheidszorg etc., niet toevallig precies nationale competenties, maar doe dit vooral niet over complexe multilaterale (vrijhandels)verdragen, waarover vaak meer dan een decennium is onderhandeld. De complexiteit van deze verdragen laat zich niet vangen in een simpel voor of tegen. Daarvoor hebben we juist politici die ons vertegenwoordigen en op basis van politieke voorkeur en debat een inhoudelijke keuze maken.

Politici die overigens zélf mede debet zijn aan het euroscepticisme. Hoe lang horen we nu al niet dat Nederland de grootse netto-betaler zou zijn en dat dit maar eens afgelopen moet zijn. “Geen cent meer naar Griekenland”, liet premier Rutte ooit optekenen, terwijl het om leningen ging die tot op de laatste cent, met rente, zijn terug betaald, waardoor Nederland letterlijk aan de Griekse crisis heeft verdiend. Het Europese ideaal is al een aantal decennia achter de horizon verdwenen. De media tekenen telkens op wat Nederland uit Brussel denkt te gaan halen, maar is er nog iets als een Europees belang? De Italiaanse staatsschuld kan dit verduidelijken: die was 10 jaar geleden meer dan 100% en is nu al de 130% gepasseerd. Als de Italiaanse economie instort, dan is een nieuwe recessie onvermijdelijk, want waar Griekenland slechts 1,5% van het Europese BNP vertegenwoordigde, vertegenwoordigt Italië rond de 20% van het Europese BNP. Uit verlicht eigen belang moeten Nederland en de andere lidstaten Italië wel (financieel) gaan bijstaan, anders storten we straks weer collectief in een crisis. “Het is de schuld van Brussel” is een andere favoriete uitspraak van onze nationale politici, waarbij er gemakheidshalve aan wordt voorbij gegaan dat Nederland permanent en op ieder niveau (experts, ambtenaren, Eurocommissaris, parlementariërs, diplomaten, ambassadeur en minister) het onderhandelingsspel meespeelt. Misschien niet altijd even slim, zoals het debacle over de visserij recentelijk aantoonde, of omdat we niet op tijd een coalitie wisten te bouwen. Vandaar de recente coalitiepoging door premier Rutte, die indrukwekkende landen als de Baltische staten en Ierland wist op te lijnen tegen de verdergaande integratieplannen van met name Macron. Een coalitie die in Brussel bekend staat als Rutte en de zeven dwergen. Maar vergeet niet: de EU is zo machtig als de lidstaten willen dat het is, of zoals premier Rutte recentelijk zei: “De EU dient de lidstaten en niet andersom”. Het kan daarom geen toeval zijn dat sinds Jacques Delors begin jaren negentig, met zijn ambitieuze project om de interne markt te realiseren, de President van de Commissie sindsdien altijd een zwakke politicus is geweest.

Afgelopen jaar werd bij diverse nationale verkiezingen gevreesd voor een definitieve doorbraak van eurosceptische politieke partijen. Dit bleef in min of meerdere mate uit in Frankrijk, Nederland en Duitsland, maar niet in Italië. Desalniettemin bleef de zegetocht van Nexit, Frexit etc uit en was er zelfs een kentering in de publieke opinie zichtbaar, waarvoor twee redenen lijken te zijn. De eerste is het optreden van de Amerikaanse President Trump, die de NAVO irrelevant verklaarde en een voorstander van isolationisme blijkt te zijn. De Europese defensiesamenwerking heeft hierdoor een enorme impuls gekregen en de gemiddelde burger in een geglobaliseerde wereld heeft prima in de gaten dat het terugtrekken achter protectionistische, gesloten landsgrenzen inmiddels geen oplossing meer is, maar de situatie zelfs doet verslechteren. Brexit kende aanvankelijk tamelijk veel aanhangers, maar nu de consequenties écht beginnen door te dringen, lijkt het of de bevolking de voordelen van het EU-lidmaatschap beter op waarde weten te schatten. Het VK participeert nu nog via de EU in meer dan 750 internationale vrijhandelsverdragen, die allemaal opnieuw bilateraal afgesloten moeten gaan worden. Zijn er volgend jaar om deze tijd nog directe vluchten naar Londen, aangezien dit ook Europees geregeld is. Wat gaat Londen met het nucleaire afval doen, dat nu nog Europees verwerkt wordt. Kan een Britse student nog in het buitenland studeren? Waar werkt de

buitenlandse academische staf op Britse universiteiten volgend jaar? Wat gaat er gebeuren met de premier league, die voor een groot gedeelte drijft op buitenlandse voetballers? De exodus van financiële instellingen en Europese agentschappen begint nu ook op gang te komen, wat gaat deze braindrain betekenen voor de Britse economie? Allemaal vragen waar nog geen antwoorden op zijn, maar de grote onzekerheden die met het Britse exit-proces gepaard gaan, lijkt de idee onder de bevolking te schragen dat EU-lidmaatschap toch niet zo'n slecht ding is.

Ook belangrijk hiervoor is dat de EU aantoont een toegevoegde waarde te hebben op relevante beleidsterreinen, waar "Brussel" effectiever kan opereren dan individuele lidstaten. Enige jaren geleden was er sprake van een richtlijn, waarin Europees vastgelegd zou worden aan hoeveel zonlicht een werker buiten blootgesteld mocht worden. Dit is natuurlijk de waanzin ten top, aangezien de intensiteit van de zon in Finland fors minder is dan op Kreta. De mondiale financiële crisis, die Nederland aanvankelijk nationaal dacht te kunnen oplossen met de annexatie van ABN AMRO, heeft aangetoond dat Europese samenwerking onontbeerlijk is. Kan milieu-, energie- of internationaal handelsbeleid nu werkelijk nog nationaal aangevlogen worden? Wat als Bayer in Duitsland beslist om haar chemische afval voortaan maar weer in de Rijn te dumpen? Nederland zou (weer) het afvoerputje van Europa zijn. Dus minder, maar goede regelgeving op terreinen waar de EU een toegevoegde waarde heeft, de portefeuille van Frans Timmermans, is een boodschap waar de Europese bevolking van op de hoogte zou moeten zijn. De tegenstelling natiestaat-Europa, waar eurosceptici graag op mogen tamboereren, is dan ook een schijntegenstelling: Europa waar nodig, de natiestaat waar het kan, beide niveaus vullen elkaar aan. De terroristische aanslag op een kerstmarkt in Duitsland toont dit aan: de aanslagpleger kon na zijn aanslag vrijelijk de grens oversteken en via Nederland, België, Frankrijk en Italië onder de radar duiken. Indien de binnengrenzen in de EU niet meer bestaan, maar we organiseren onze veiligheid nog steeds op nationaal niveau, dan is Europa per definitie een walhalla voor terroristen. Méér Europese samenwerking op dit terrein is dan ook evident.

Maar als méér Europese samenwerking noodzakelijk blijkt, leg het dan ook goed uit. Nog niet lang geleden stond er grote ophef omdat de Europese Commissie een hervulverbod van flesjes olijfolie op de tafels in restaurants voorstelde. De reden was dat net als in het geval van het opnieuw vullen van plastic waterflesjes, na enige keren opnieuw vullen de flesjes bomvol gevaarlijke bacteriën bleken te zitten. Maar de teneur was waarom "Europa" zich met onze olijfolie flesjes benoemde. De Europese Commissie heeft de laatste jaren diverse voorstellen ontwikkeld met betrekking tot consumentenelektronica: hier valt qua energiegebruik nog een wereld te winnen. Recentelijk besloten President Juncker en Commissaris Timmermans deze voorstellen schielijk in te trekken. Jammer vanuit milieuperspectief, maar begrijpelijk vanuit publiek draagvlak, omdat dit tot sentimenten zou leiden als "Waarom bemoeit Brussel zich met mijn elektrische tandenborstel?"

De crux lijkt eerlijke en betrouwbare informatievoorziening te zijn. Dagelijks struinen honderden scholieren over het Binnenhof om de werking van de Nederlandse parlementaire democratie te doorgronden. Geen overbodige luxe, gezien het feit dat uit een recente enquête van NRC Handelsblad bleek dat meer dan 30% van de Nederlandse bevolking dacht dat Wilders minister was. Als onze democratie schijnbaar al moeilijk te begrijpen valt, dan is het evident dat dit nog meer opgaat voor het penthouse of het huis van Thorbecke en dat een debat over de EU vaak ontaard in halve waarheden, leugens en clichés. Nog meer glanzende, glossy folders vanuit het Huis van Europa volstaat hiervoor niet. Eerlijke kritische voorlichting is hoogst noodzakelijk, mijn werk, waarna burgers op basis van kennis en feiten hun eigen afweging over de EU kunnen maken. Een aankondiging achter een kathedraal in de Brusselse bubble volstaat niet meer, maar maak actief contact met de Europese bevolking, zoals Macron met zijn volksconsultaties bepleit.

Institutionaliseer het Back to School project, waarin EU ambtenaren een keer per jaar terugkeren naar hun middelbare school om het Europees project uit te leggen en maak hier een frequente consultatie van. Waarom is er wél een Den Haag vandaag en Geen Europa deze week? En waar dus schijnbaar wél de noodzaak ingezien wordt om de Nederlandse democratie uit te leggen, wekt het bevreemding dat het woord EU in het curriculum van het Nederlandse voortgezette onderwijs niet voorkomt. Waarom bestaat het vak “Europakunde” na 70 jaar lidmaatschap nog steeds niet? Het resultaat is bekend: onbekend maakt onbemind.

Rob Boudewijn is Directeur Training bij het Europa-Instituut.nl, een onafhankelijke denktank en diplomatieke opleidingsacademie in Amsterdam

Amsterdam, 19 april 2018

www.europa-instituut.nl